

Líráközpontú műnem-integráció, több műfajúság és kifejezőerő

Juhász Ferenc: A Pegazus istálló

Kossuth Kiadó, Budapest, 2012, 112 oldal

A többi három műnemet (epika, esszé, dráma), azokon belül számos műfajt magába integráló, szervesítő, szintetizáló, összefoglaló hatalmas *lírafolyam* a Juhász Ferenc-mű. Líra a lelke: a legbensőbb érzelmeket és legmélyebb gondolat(sor)okat, az emocionális és racionális tartalmakat, a lírai alany észleletét és képzetét, akaratát-óhaját és állapotát-körülményét is a legközvetlenebbül és legszubsztívtebben áramoltatja ki; kozmoszhumanizálóan, egyszersemind a legintimebb életkörökig bensőséges hangon szól, énközpontú személyességgel, himnikus, entuziasztikus vulkánkitörés-szenvedéllyel. A legexpresszívebb és legszuggesztívebb líra a Juhászé. *Epikolirikus, líroepikus, líroesszéisztikus* alkotásai is lírába egységesülnek.

Nagy *lírai naplónak* nevezte a *Szerelmes hazatántorgás* című verspróza-kötetet Baránszky-Jób László. E műfaj-megjelölés a Mindenség szerelmesének egész eddigi alkotássorára kiterjeszthető. A Juhász-mű valóban nagy lírai napló! E tekintetben a Petőfi-művel tart rokonságot. Nyílt, őszinte, bizalmas, személyes, rendszeresen jegyzett, gyakran kronologikus lírai gondolat-, töprengés-, meditáció-, vallomás- és reflexiósor, érzéskivetítés arról: hol a helye a világban, s hogyan történik meg benne a világ. A létezés titkait faggató, az élet teljességét aprólékos gonddal megfestő lélekhistoria, lélektükör. S műfajként is, de elsősorban töretlen érzés- és gondolatkiáramlásként él az oeuvre-ben a – gyakran *himnikus – vallomás*: a beszélő, a szerzővel gyakran azonosítható lírai én „a király meztelen”-féle tiszta gyermeki látásmódjával és szókimondásával élő, entuziasztikus egyéniség- és személyiségátvilágítása és -feltárása, imás életgyónása, érzelmeinek, lelki világának, szándékainak, törekvéseinek, világfelfogásának leplezetlen kifejezésre juttatása. A legeslegszubsztívtebb *önéletrajz* bontakozik tehát a Juhász-műből: olvashatjuk óriási vallomásként is.

Az „elmealkat” ős állandóságát, az „Én nem leszek most se más, / mint aki eddig voltam” igazodási pontját, az „ősz szívemben mindig tavasz” örök vi-

rágzashitét vallja a nyitány, a *Fehér vasszék a kertben*. A lírai én időtől, történésektől, hatásoktól független, biztos önazonosságtudata, hajlíthatatlanság-érzése, az „Őrzők” rendíthetetlen vártán állásának deklarálása ez az *ars poetica*, a folytonos megújulásra való képesség akarátának-hitének kinyilvánítása. Összefüggésben azzal, hogy „már / gyermekszívemben elolthatatlan mennyországi fénymáglyaként / égett és világított az akkor még vastaglázas ködként erjedő nehéz / küldetés-tudat” (*Gyermekkor. Ifjúság. Munka. Szegénység*).

Filozofikus, meditatív versnyelvi elemeket, *ars poeticát*, vallomásos küldetéstudatot *esszéisztikusan* szövegbe szövő *epikolirikus* darabok a *prózaversek*. E kötetben fellelhető, meghatározó vonulatot alkotó példák erre a visszarévedés-mozaikokból művészi szöveggé formált *emlékképek*, *zsáner- és életképsorok*, emlékrétegeket egymásra építő, nemritkán megrendítően drámai szcénákkal telített, lírai szenvedély átforrósította, evokatív erejű, epikus sodrású *elbeszélő költemények*: *Gyermekkor. Ifjúság. Munka. Szegénység; Utak. Világok; Lepkék. Pillangók. Szitakötők. Emberiség; Halottak. Halál. Hantai Simon. Falak; Halál melletti élet. A gyermekkor gyászkerkje. Öröm*. Példa az elsőként említettből, a magasztos ódai megszólítással intonálóból az *ars poeticus* elemre: „költővé emelt az ihlet, a vágy, a működés-szerelem. / Sorsomat kiváltotta a szegénység-tisztaságból a megvalósult mámor.” Minta a *Lepkék...*-ből a meditatív jellegre: „Minek a gyász, és minek a pompa, minek a láz, és minek / a művészet, és minek a verset nemző ihlet-örök munka, minek a kezdet / és minek a vég?”

Ezek az egységgé kulcsolható nagy versek – amelyek a 24 alkotást tartalmazó gyűjtemény öt pontján, arányos elhelyezésben bukkannak fel, rövidebb, köztük dalformátumú versfutamokkal teremtve ritmikus kötetszerkezeti hullámzást – a könyv mintegy tartópillérei. Velük rokonok a szintén az emlékezés életkép-tükörcserepeiből felépített nagy *lírai vallomások*: a kötet címadó *A Pegasus istállója, avagy Óda a szemetesekhez*, illetve a *Fekete sivatag* és a *Halott anyám: Siratófalom*. Az *elégikusság*, az eszmény és valóság diszharmoniaja a kötet több pontján is érzékelhető: „hol van már, hol az én ifjúságom?” (*Halál melletti élet...*); „Jaj, Anyám, Anyám: Szent siratófalom hol vagy?” (*Halott anyám...*); s tapintható az intertextuális indítású *Játszótárs-keresés a reggeli nyárban* c. költeményben vagy *A viasz-mosolyú múltidő*, illetve a *Szerelmes téli rege* soraiban.

Juhász Ferenc expresszív líra-óceánja intellektuális kalandra hívó alkotássor. A *lírai esszéknek* tekinthető, az életművet végigkísérő *versprózák* (amelyek műfajbesorolása ügyében, ha négy műnemben gondolkodunk, a *líroepikusság* mintájára bevezethető a *líroesszéisztikusság* fogalma) darabjainak jellemzőit is hor-

dozzák e kötetben az olyan, a Juhász-oeuvre elemi műfajának tekinthető, szenvedélyes sodrású, önportréelemeket szintén tartalmazó, ars poeticus, küldetés-tudatot megfogalmazó, ugyancsak megidéző erejű, meditatív-filozofikus, vallo-másos gondolati költemények, mint a *Fehér vasszék a kertben*, *A vágyakozás himnusz-türelme*, a *Szivárványt szülő csikóhal-kristálykastély*, *A viasz-mosolyú múltidő*.

Íme, egy rövid meditáció *Az engem néző Isten* filozófiai mélységű kérdést *dalba* oldó vallomásából: „Hogy lett? Hogyan teremtődött, / ki akarta, hogy lehessen, / szívébe mi temetődött? / Gyűlöljön-e, vagy szeressen? // Én volnék a látomása, temetője, ember-hit, vágy?” S példa a küldetés-hitet összegző vallo-másra: „S én tudtam szívemből szivárvány született, húség-varázs / s verssé lesz tőlem minden jelen, jövő, múlt, fallikus elfakadás, / és írja és hordozza hitemet ez a testemre terített mindenség-palást.” (*Szivárványt szülő csikóhal-kristálykastély*) Tartalmaznak verspróza-jegyeket, így *portréelemeket* az olyan költemények is, mint *A forró vérrel telt selyemcsipkeserleg, avagy új Énekek Éneke a XXI. századból*; Kass János *nekrológverse*, *A szűz Tisza*, vagy az eltávozottakhoz beszélő, *siratóelemeket* hordozó emlékképsorok: a *Hantai Simon...*; a két anya-apoteózis: a *Halott anyám...* és a *Lepkék...*

Határ Győző és Szentkuthy Miklós módjára műfajkorlát-áthágó, a műnemi és műfaji skatulyázásnak ellenálló művek a Juhász Ferencéi. A műnemi és mű-faji szintézis tehát a költemények több műfajúságára is utal. Mert sosem műfaj-talan, de mint láttuk, gyakran több műfajú a Juhász-költemény. *A vágyakozás himnusz-türelme* például gyónás-vallomás, *hymnus*, szerelmes vers és önportré is, *A viasz-mosolyú múltidő* a 20–21. század legnagyobb filozófiai problémájával, az idővel viaskodó gondolati-szerelmes vers: dalformájú *elégia* és a halottakat ódai ünnepélyességgel megszólító önportré egyszersmind. Az apoteotikus *Halott anyám: Siratófalom* elbeszélő költemény, *elégia* és *ditirambus*.

Szagrális tartalmaktól, a Biblia kép-, jelkép- és szókincsétől áthatott líra ez, Szentírás-ihletű. Az említett példák (hymnikusság, parafrázis) mellett itt épp-úgy jele ennek már az ars poeticus nyitány szóhasználata (“szívemben megny-nyet gyűjt a szerelem”; „bűneim bánva”, „angyalok”, „Isten-szív”), mint a köl-temény-szövegek szagrális elemeket sűrűn műbe szövő beszéde, több verscím (*Az engem néző Isten*, *A vágyakozás himnusz-türelme*), a *Sóhaj elalvás előtt* műfaja – *ima* –, vagy az, hogy a kötetet az *Áldás az ittmaradóknak* zárja, a *könyörgés*. Jól mondja Rónay László: „számára a líra – liturgia”.

A mindenséget vágyik versbe venni ez a költészet. Miképp *A tízmilliárd éves szív* című kötet ars poeticus nyitányában vallja: „A vers én vagyok, te vagy, a

vers a Világ, a befejezetlen / époszi láng” (*Második üzenet*) A gondolatiságot erősítő hasonló *aforisztikusságra* e kötet is bőven szolgál példával. Így a címadó költemény: „szennyben, piszokban, ha túlvilág-ibolyaillatú is, nem lehet / teremteni. Mert a teremtéshez csöndes végtelen tisztaság kell [...]. Hogy / világ legyen. Hitből valóság. Vágyból akarat. A Semmiből a Minden.”

A lét legfőbb kérdéseit értelmezi új meg új szempontból ez a líra. A jelen versfüzér is az arché-szituációk, őshelyzetek – születés, szerelem, nász, halál, gyász – sorának kaleidoszkópja, korszakos *szerelmi költeményt* is magába foglalva. *A forró vérrel telt selyemcsipkeszerűleg, avagy új Énekek Éneke a XXI. századból* – folytatva a több műfajúságra utalást – modern fennkölt *óda*, örömujjongó hangú apoteotikus ditirambus és érzékletes, jellemanalizáló, hivatás- és lélekfaggyató kettős portré... S egyben szakrális-áhitatos, bibliai allúziós szerelemeszmény-himnusz, sőt *bibliai parafrázis*, áhítatmély szerelemfilozófia, amely az eszményi Társkapcsolat, életkorfüggetlen érvényű új modelljét is megalkotja mintegy. A költő, azonosulva a beszélővel, József Attila *Ódája* óta nem olvasható jelentőségű, egyszerre extenzív és intenzív teljességű takaratlanul tiszta valómást alkotott. A leplezetlen őszinteséget átesztétizált, átpoetizált, szép erotikus képek fejezik ki. Példázva szinte Márai egy 1954-es naplójegyzetének szelletes kitételét: a vers a „legszemérmesebb szemérmatlenség”...

A beszélő racionális meg gondolásán átszűrt emocionalitású nyelven, fellekesült intellektualitású „mámor-fejedelem”-ként, s dosztojevskiji mélységben tesz vallomást az embereknek! Az emelkedett, patetikus stílusárnyalattól: *A forró vérrel telt selyemcsipkeszerűleg* magasztosságától a fanyar humorig, a *Halál melletti élet...* zárásáig, a magyar nóta hangja felidézésének keserédes iróniájáig ívelő hangnemi változatossággal. Nemcsak mély és összetett – gazdagon árnyalt, az árnyalat árnyalatát meglelő, épp ezért is világos költői nyelven szól. Amint mérhetetlenül gazdag árnyalatok kifejezésére képes maga a szakrális anyanyelvünk; többszörös alárendelése, körmondatai is kristálytiszta fogalmazásra rendeltetnek.

„Nyelvi »megélés« és tudományos filozófiai »meglátás« teszi oly izgatóvá ezt a képnnyelvet, avatja szükségképpen világkép-kifejezővé” – mondja Baránszky-Jób László. Mert Juhász Ferenc nemcsak a köznapi (népi) szókészletet ismeri alaposan, természettudományokból is bámulatos ismerethalmazt görget, *A Pegazus*-kötet is; ám a tudományos adekvátság, anélkül, hogy csökkentené a költemények élvezeti értékét, olvasmányosságát, erősíti azok gondolatiságát-filozofikusságát. Nemhogy nem olvashatatlan: élvezetes olvasmány. Aprólékos

részletességgel szól, de felesleges szavak nélkül. Mert ezek a részletek lényeg-tartalmúak! A Juhász-művet fanyalogva olvasóknak nem árt tudniuk: a szakrális és tudományos kifejezéskincs mellett szemléleti tekintetben a népnyelv, népköltészet mély kútja a Juhász Ferenc-i költészet ki nem apadó merítési bázisa; műfajilag is: pl. az említett sirató- vagy az aprólékosan részletező elbeszélő-elemek abban gyökereznek. Ugyanígy: a szakrális nyelvre és a népköltészetre egyaránt jellemző paralelizmus, az anafora, a nyomatékosító ismétlések, ellentétek sora – sajátja e lírának is; csak egyetlen költeményből véve mintát: „Olyan vagy, mint [...]” – ismétli az ötödik sorban a nyitó sor hasonlatának kezdetét; „és szent illatod [...]”, „és leheleted [...]”, „és emléőrzsád [...]” – kezdi az egymást követő sorokat egyező, nyomatékosító kötőszóval; „Szeretem, ahogy mosdasz”, „Szerettem, ahogy anyád megfürdett”, „Szeretem, ahogy verseim legépeled”, „gyönyörű és gyötrött szent állapotod”; a „szeretlek”, a „dicsőség” szavak többszöri ismétlése stb. (*A forró vérrel telt selyemcsipkeserleg*). Gazdag kifejezőeszköz-arszenáljának egyik kútfője a gyermekkor faluvilágának megfigyelése, szókincse; számos közvetlenül is bekerül versmezőjébe (hínártutaj, töltéspart, tragacs, vaskefe-lóvakaró, ganéjdomb), s gyakran alapozza költői képalkotását (drótszita lángrost nyelv; csorbás-patájú ló fekete bársonytátika orrlikai; fehér világ-gyapjúzsák; csutakold le lángszórú testét, a szárnys tündértést lóalakot könnyeiddel átítatott szalmacsomóval).

Juhász Ferenc versbeszéde tiszta, pontos, árnyalt, követhető. Letisztult, világos, kristályos magyar szöveg. A legpontosabb szavakkal és (halmozott) szóképekkel, szemléletesen – hasonlat-, metafora-, jelkép-, metonímia-, szinesztézia-gazdagon szól. Gyönyörű rész a nyitóversből: „fehéren-feketén pettyez az árny-fény a szilvafáról, / ami csak nő, zöld kásával hallgat, hisz nem tehet magáról, / s madárszívvel kirakott fényrudak a tavasz-falon, / s csillagot ásít köröttem a piros csőhalom, / mint az őszeleji boldog esti kukoricafosztáskor, / s fönt fénypont szőnyeget szőtt a mennybolt-őrző pásztor, / s mi nyakig süppedve ültünk a hűvös zöldfehéren / nedves, eres-hasú, cső-szakállas kukoricacső-levéiben” / és olyan volt minden kukoricacső a tejfölös hold fehérben, / mint katicabogár-nyájtól ellepett sírkő az éji temetőben / és nő és gyermekorralatt a csőszakállból bajusz-szurony / és nem volt bennünk se bűn, se halál, se élet-iszony / és ránk hullt a Tejút, mint fénypont-szövedék fehér függöny, / fehér cérnából horgolt fénysejt-fátyol égi börtön” (*Fehér vasszék a kertben*).

További példák a kivételes láttató erőre, a versrébuszosságot kiiktató, közvetlenül ható jelképiségre: „vértenger puhalágypipacstáblák”, „csöndes hó-

dadogás”, „gyertyaláng-vékony asszony (*Lepkék. Pillangók. Szitakötők. Emberiség*); „gyermeki gondok óriás lüktetés-csönd áhítat-/fészke” (*Halál melletti élet. A gyermekkor gyászkerkje. Öröm*); „Örök Mindenség-Lugas”, „te voltál / a világválóság boldog egyetemét szülni-kész csoda-hajnal, a Látomás / Leendő Édesanyja, Áldott Feszesség, Gömbölyű Egyenesség, Gyönyörű / Meteorzárpor a Magányunk Virrasztó Éjszakában”, „Szeretlek te Hűség, Bizalom és Jóság, Áldás és Áldozat” (*A forró vérrrel telt selyemcsipkeserleg, avagy új Énekek Éneke a XXI. századból*); „Bűntől-szüzen hóként hullok szilvakék szemedre” (*A vágyakozás himnusz-türelme*).

Miképp Szentkuthy–Dürer titokismerő nagy mestere az ellenpontozásnak („Az *ellentétek* mindig tüzes-tüskés ihletői a művészi ábrázolásnak” – írja a *Saturnus fia* életrajzi fantáziában), művészi ihletforrása a kontrapunkt Juhásznak is. Naturalisztikusan profán és szakrális, látvány és látomás, történelmi tény és mítosz, mikrokozmosz és makrokozmosz feszül egymásnak – él testvérségben – e hatalmas líramezőn, *A Pegazus...*-ban is. Eklatáns példa következik az ellentétteremtésre, az expresszivitásra és szuggesztivitásra, amelyben a sorolt ellentétpárok mellett egymásra torlódik múlt és jelen, gyermeki naivitás és hivatástudat, érzet és képzelet, fekete és fehér, születés és elmúlás. S jelzi a beszélő páratlan asszociációgazdagságát, az említett alakzatépítést, mesteri párhuzamos szerkesztést, miképp a nyelv vázolt kútfőit: „Olyan volt az egyszerű, szegény, tiszta asszony, olyan volt az / a vak asszony, mintha anyám jött volna vissza hozzám a sírból, napszámos, / mosónő vékony szép anyám. Mögötte őrző árnyórangyalként egy / szegény férfi. Az a vak asszony leült velem szemben az asztal / túlsó felén, és vak volt és arca fehér, mint egy oltatlan mézsrög, / szemhéjai szinte arcára ragadva, mint jégbefagyott halak, lángbékák / fehéren és nézett rám vakon és én tudtam, hogy a vakság jégpokla / a láthatatlan szemgolyók-mélyben. Fekete üstök, koromfürt-erdők / a magzatszív-arcú fehér sziget-szegényben. És megfogta kezemet / az a vak asszony és kezemet átkulcsolva fogta kezével az a vak asszony, / mint egy gyémántkőből teremtett és szerkesztett Angyal-Zenekar: beszélt. / Beszélt, beszélt, beszélt. És kezemet fogta az a vak asszony. És a pipacsok messze / tőlünk, mint sárga-szempillás zöld száron hajlongó csecsemő-szívek. / És fogta a kezemet az a vak fehér asszony, úgy vájta / vékony ujjait kezembe, ahogy én fúrtam vörös nagykörmű / korallvirág-láng ujjacskáimat, a csecsszopás-virágokat / anyám kis emlőjébe, aprócska csecsébe szoptatáskor! Ó, kezek / szent találkozása! Ó, egymás kezét szorongató lázas, gyönyörű / ujjak! A vak asszonyé, s látni-tudó költőé, dicsőség!” (*Fekete sivatag*)

A köznapi és mítoszt egy képbe rántó, oximoron-szerű képköltés példája maga a kötet cím és a címadó vers műfaj-meghatározó alcíme (*Óda a szemetesekhez*). Különleges „óda” ez, a maga gyakori ó indulatszavaival, a Juhász Ferenc-i műfajgazdagság újabb példája. Mert ódát írni a szemetesekhez: nem gyakorlat... Mindenesetre ekképp vállal velük szolidaritást a beszélő, foglal mellettük állást, emeli őket az irodalomba. S teszi versi hőssé, mint a vak asszonyt. Ezért is igazi líra ez: mély szeretetből szőtt szövegháló. Az ellenpontozás művészete az is, hogy e költemények kiindulópontja gyakran konkrét cselekvés, történés, dokumentatív emlékkép, s innen lendül el a vers metafizikai magaslatokig (*Nászutás-keringő, Bálnakoszorú az apró sziget körül, A Pegazus istálló, Fekete sivatag, A hajnalcsönd bíbora, Halott anyám: Siratófalom*).

Németh László 1970-es ítéletének – „a felsőfokon tartott stílus mögött olyan gondolati következetesség, kohézióerő érzik, amely merész boltjainak statikai tartást adhat” – változatlan igazságát tanúsítja: a figyelmes olvasó pillanatra sem veszíti el élő irodalmunk legnagyobb nyelvészének versfonalát. Nem a versmondattal hosszúságán sápitózik, hanem a szókinestárnok patikamérlegpontos fogalmazásán és hatalmas kifejezőerején ámul.

Mindezekért üdvözölhetjük az „Örök Mindenség-Lugas” élethites új énekeit.

Aszmann Ferenc: Főnszél (1940)